

דפים כז – כח

מו. א. אלו דברים התקינו חכמים להשוות בין בני אדם, כדי שלא לבייש קבוצת אנשים מסוימת?

ב. הוצאת המת וקבורתו במועד – כיצד?

ג. האם מניחים את מיטת המתים ברחוב?

ד. מתי פותחים המנחמים לדבר? מתי קמים משיבתם אצל האבל?

ה. האם האבל מכבד בקימתו את נכבדי העם?

ו. האם מותר לאבל לאכול משלו? היכן מיסב האבל?

ז. מת בעיר – מה דין עשיית מלאכה לבני העיר?

ח. מהו שיעור בכי ואבילות על המת? כיצד יראה האבל מדת הדין מתוחה כלפיו?

א. בראשונה היו מוליכים בבית (בטור: לבית) האבל, עשירים בקלות של כסף ושל זהב ועניים בסלי נצרים של ערבה קלופה, וכן היו משקים שם עשירים בזוכית לבנה ועניים בזוכית צבועה – והיו עניים מתביישים. התקינו שיהו הכל מביאים בסלי נצרים של ערבה קלופה [זהו ששנינו: אין מוליכים לבית האבל לא בטבלה ולא באסקוטלא ולא בקנון אלא בסלים], ומשקים בזוכית צבועה – מפני כבודם של עניים.

בראשונה היו מגלים פני (מתים) עשירים ומכסים פני עניים מפני שהיו מושהרים פניהם מפני בצורת, והיו מוציאים עשירים בדרגש ועניים בכליבה (- מטה מרושתת כעין כלוב. לפנינו: 'בכליבה' וכ"ג בערוך) – והיו עניים מתביישים. התקינו שיהו מכסים פני הכל, ויהו הכל מוציאים בכליבה – מפני כבודם של עניים.

בראשונה היו מניחים את המוגמר תחת חולי מעים מתים, והיו חולי מעיים חיים מתביישים. התקינו שיהו מניחים תחת הכל מפני כבודם של חולי מעיים חיים.

בראשונה היו מטבילים את הכלים על גבי נדות מתות, וכן ע"ג זבים מתים. והיו נדות חיות / זבים חיים מתביישים. התקינו שיהו מטבילים על גבי הכל.

בראשונה היתה הוצאת המת קשה לקרוביו (בגלל התכריכים היקרים) יותר ממימתו עד שהיו קרוביו מניחים אותו ובורחים. עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן, ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן. אמר רב פפא: ועתה נוהג העולם אפילו בצרדא (/ בצררא – קנבוס) בר זוזא.

וכן יש במסכת בכורים (ג,ז): בראשונה מי שהיה יודע לקרוא קורא ומי שאינו יודע לקרוא מקרים אותו. נמנעו מלהביא בכורים. התקינו שיהו מקרים את הכל. וכן רגילים עתה ששליח ציבור קורא עם העולה לתורה, מפני כבודו של קורא שלא לבייש מי שאינו יודע (תוס').

ב. אין אומרים ברכת אבלים במועד, אבל עומדים בשורה ומנחמים ופוטרים את הרבים. אין מניחים את המטה ברחוב שלא להרגיל את ההספד.

ואמר רב פפא: אין מועד בפני תלמיד חכם (שמספידים אותו). ודוקא בפניו אבל שלא בפניו לא. ואולם יום שמועה כפניו הוא (רב פפי), וכמו שרב כהנא ספד לרב זביד מנהרדעא בפום נהרא.

'תלמיד חכם' הוא זה ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר, ואפילו אינו יודע לישא וליתן בה. ואין בזמננו ת"ח כזה (מגן אברהם, מובא במשנ"ב תקמו סק"ב).

נשים במועד מענות (כולן כאחת) אבל לא מטפחות (- סופקות כפים זו בזו). רבי ישמעאל אומר: הסמוכות למטה מטפחות. ולא מקוננות (= אחת מדברת וכולן עונות אחריה). נקבר המת – לא מענות ולא מטפחות.

הספד ומנהגי אבלות בפורים ובהנוכה – ע' מגילה ג ה.

ג. מניחים את המטה ברחוב מלבד במועד כאמור. ואין מניחים את של נשים לעולם מפני הכבוד. אמרו נהרדעי: לא שנו אלא חיה (- יולדת, שהיא שופעת), אבל שאר נשים - מניחים. רבי אלעזר אמר: אפילו שאר הנשים (מפני שקרובה לינוול (פוסקים). ותמת שם מרים ותקבר שם - סמוך למיתה קבורה).

ד. אמר רבי יוחנן: אין מנחמים רשאים לומר דבר עד שיפתח אבל (וישמעו רעי איוב את כל הרעה הזאת הבאה עליו ויבאו איש ממקמו... וישבו אתו לארץ... ואין דבר אליו דבר כי ראו כי גדל הכאב מאד. אחרי כן פתח איוב את פיהו... ויען אליפו התימני...).

אמר רבי יוחנן: אבל, כיון שניענע בראשו - שוב אין מנחמים רשאים לישב אצלו.

פירשו הפוסקים, שניענע בראשו בענין שנראה שפוטר את המנחמים. ומרש"י נראה קצת לדקדק שפירש בענין אחר; מדובר בנענע המורה על ניהומו וכיון שכבר נתקיימה מצוותם אין רשאים לישב שם ושיבה בעלמא שאינה של ניהום.

ה. אבל וחולה אינם חייבים לעמוד מפני נשיא. ואין אומרים להם 'שבו'. (פירש הריטב"א: שאם עמדו רשאים לישב בלא נתינת רשות 'שבו' מאת החכם, כבשאר כל אדם. והרמב"ם מפרש: שאין לומר להם 'שבו' שבמשמע ישב באבלו / בחליו).

א. אין בדבר איסור אם ירצה לעמוד (עפ"י שבות יעקב ח"א כו; גשר החיים כה; יביע אומר ח"ג יו"ד כו - עפ"י רוב הפוסקים. ויש מי שכתב שיש הקפדה בדבר, כדי שלא יגידו לו 'שב' - עפ"י אבן יעקב מג לפי הטעם שכתב ערוה"ש שער ד [ולכאורה אין נראה שיהא באמירת 'שבו' משום סכנה שהרי אין כוונתו לכך ואי"ז בכלל פתיחת פה לשטן, רק כדי שלא יהא באפשר להישמע כן יש להימנע מלומר זאת. ומ"מ נראה שאין מעלה בקימה זו שאינה קימה של הידור, והפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט]. ולכל הדעות רשאי להניע עצמו להראות הידור. עפ"י גשה"ח. מובא בפני ברוך י, ח).

ב. האבל קם בפני ספר תורה (עפ"י שו"ת ברכה שער סק"ד).

ו. אמר רב יהודה אמר רב: אבל יום ראשון, אסור לאכול לחם משלו (ולחם אנשים לא תאכל). רבה ורב יוסף היו מחליפים סעודתם זה עם זה.

א. פירוש, יכול אחד להאכיל את חברו באבלותו, והלה יאכילנו בימי אבלו, ובלבד שלא יתנו מתחילה על כך (יו"ד שעה, א).

ב. מצוה על שכני האבל שיאכילוהו משלהם כדי שלא יאכל משלו. התוס' כתבו שאפילו אוכל כמה פעמים באותו יום, אל יאכל משלו, אבל אין כן דעת שאר הפוסקים אלא סעודה ראשונה בלבד אמרו (עפ"י רא"ש; יו"ד שעה, א).

לא שלחו לו סעודת הבראה או שהוא יחידי באותו מקום - אינו חייב לצער עצמו אלא יאכל משלו (עפ"י ט"ז שם).

ג. מקום שנהגו להברות בבשר ויין ומיני מטעמים - עושים, ומברים תחילה בכיזים [ולא יקלף האבל בעצמו משום שנראה כרעבתנות. א"ח] או בתבשיל של עדשים זכר לאבילות ואח"כ אוכלים כל צרכם (יו"ד שעה, ט). ונהגו בלחם או בעוגה עגולה (ע' ערוה"ש שם ב; גשר החיים כה; יביע אומר ח"ד יו"ד כו; פני ברוך ז, י).

יש סוברים שמותר לאכול פרפרת או פרי משלו, וכל שכן לשתות. ויש אוסרים (ע' קיצוש"ע קצו; ערוה"ש שעה; גשר החיים כה; יביע אומר ח"ב כה).

שאלות ותשובות לסיכום מסכת מועד קטן

האבל מיסב בראש (אבחר דרכם ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד כאשר אבלים ינחם – ינחם (ר' אבהו; רנב"י); וסר מרוח (= סעודת הבראה) סרוחים – מרוח נעשה שר לסרוחים)

ז. אמר רב יהודה אמר רב: מת בעיר, כל בני העיר אסורים בעשיית מלאכה [ומבואר בגמרא שיש בדבר עונש שמתא]. ואם יש שם חבורות חבורות, שאלו קוברים מתים שלהם לבדם ואלו קוברים לבדם (רש"י) – מותר (רב המנונא).

להלכה מובא בשלחן ערוך (שמג,א) שבמקום שיש אנשי 'חברה קדישא' המזומנים להתעסק במת, אין מבטלים שאר בני העיר ממלאכתם, אבל בשעת הוצאת המת עצמה הכל בטלים ובאים ללוותו. והרואה את המת ואינו מלווהו – עובר משום 'לועג לרש' ובר גידוי הוא, ולפחות ילוונו ד' אמות (שם שסא,ג). וע' גשר החיים יד,ח; פני ברוך ה,ד.

ח. אמר רב יהודה אמר רב: כל המתקשה על מתו יותר מדי – על מת אחר הוא בוכה. אל תבכו על המת ואל תגדו לו – הא כיצד, שלשה ימים לבכי, ושבעה להספד, ושליש לגיהוץ ולתספורת. מכאן ואילך אמר הקב"ה: אי אתם רחמנים בו יותר ממני?!

אמר רבי לוי: אבל, שלשה ימים הראשונים – יראה את עצמו כאילו חרב מונחת לו בין שתי ירכותיו (/ כתפיו). משלשה עד שבעה – כאילו מונחת לו כנגדו בקרן זוית. מכאן ואילך (עד י"ב חדש. תוס' עפ"י הירושלמי) – כאילו עוברת כנגדו בשוק.

למה הדבר דומה – לכפה של אבנים; כיון שנודעוזה אחת מהן נודעוזה כולם (ירושלמי, מובא בתוס'). וכן אמרו (שבת קה:): אחד מן האחים – ידאגו כל האחים. אחד מן החבורה שמת – תדאג כל החבורה. וצריכה להרבות ברחמים כנגד מדת הדין השולטת בה (מהרש"א שם).

דף כח

מז. מהי מיתת 'כרת' ומהי 'מיתה בידי שמים'?

מת בחמשים שנה – זו היא מיתת 'כרת' [וכן מחמישים עד ששים. רבה, ולא עד בכלל]. ששים – זו היא מיתה בידי שמים. שבעים – שיבה. שמונים – גבורות.

יש מפרשים ש'כרת' הוא כשמת בלא בנים דוקא (כן כתב רש"י בכריתות ב. ז. ובשבת כה. ובחולין לא. וכן דעת רבנו תם, וכ"כ רבנו יונה בפירושו לאבות ב,א). וריב"א (בתוס' שבת כה. יבמות ב. כריתות ז.) חולק וסובר שהכרתת זרע הוא עונש 'ערירי' אבל 'כרת' גרידא הוא שאינו מגיע לששים שנה. בירושלמי (בכורים ב) אמרו שאינו מגיע לחמשים – זהו 'כרת'. וכן דעת הרמב"ן (בתורת האדם ובפירוש התורה סדר אהרי).

מבואר בגמרא שישנו עונש 'כרת' של ימים, כלומר שמת פתאום במיתה חטופה (כפרש"י).

ואמרו בגמרא שקצבת החיים אינה תלויה (בהכרח) בזכויות אלא במזל האדם.

אם כי יכול האדם לשנות ע"י תפילה ומעשים טובים את מזלו מרעה לטובה (ראשונים עפ"י כמה סוגיות).